

УДК 1:316.3:339.924

ЛЕОЩЕНКО Дмитро – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 59, вул. Наукове містечко, м. Запоріжжя, Україна, індекс 69017 (dileo@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2723-4937>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.spec.5>

Бібліографічний опис статті: Леощенко, Д., (2022). Інтеграційні процеси в Європейському Союзі: сучасний стан та перспективи. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, Спецвипуск, 68–82, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.spec.5>

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Метою статті є аналіз перебігу інтеграційних процесів в Європейському Союзі та визначення їх найбільш ймовірних тенденції. **Методологічними** засадами дослідження є використання аналітичного підходу із застосуванням можливостей синергетичної концепції розвитку. **Наукова новизна.** В сучасному світі важливу роль відіграють наддержавні утворення, найуспішнішим серед яких традиційно вважався Європейський Союз. Однак сьогодні не можна заперечувати наявність дезинтеграційних процесів, які дедалі набирають силу. Як ймовірний оптимальний варіант подолання відцентрових тенденцій розглядається концепція «кластерної реінтеграції», яку ми пропонуємо визначити як відновлення інтеграційних процесів системи за умови її деатомізації. **Висновки.** Вочевидь, сучасний стан є для ЄС «точкою біфуркації», після подолання якої все знову підпорядковується принципу причинності. Однак діапазон варіантів подолання пікової точки є дуже широким, а ймовірність їхньої реалізації обумовлюється значущістю проблеми, що потребує свого першочергового вирішення. Не єдиною, але однією з таких найнагальніших проблем, безумовно,

є надмірна неоднорідність Євросоюзу, яка ускладнює його функціонування як цілісної системи. Оскільки сьогоднішня Європа значною мірою є диференційованою, то доцільною видається не загальноєвропейська інтеграція окремих держав, а створення на першому етапі декількох внутрішньо однорідних об'єднань-кластерів. Основою такої регіональної інтеграції для європейських країн можуть бути найрізноманітніші чинники. Розвиток у Європі регіональної інтеграції у вигляді створення кластерів як внутрішньо упорядкованих і однорідних державних об'єднань, на перший погляд, може свідчити про посилення відцентрових тенденцій. З іншого боку, зменшення кількості суб'єктів означає зниження різновекторності, що неодмінно полегшить узгодженість у їхній подальшій взаємодії і стане першим кроком для подолання внутрішньої диференціації Європейської співдружності.

Ключові слова: євроінтеграція, дезінтеграційні процеси, регіональна інтеграція, кластерна реінтеграція, деатомізація, синергетика, точка бифуркації.

LEOSHCHENKO Dmytro – Candidate of Philosophical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Social-Humanitarian Disciplines, Municipal Institution of Higher Education “Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy” of Zaporizhzhia Regional Council, 59, Naukove mistechko Str., Zaporizhzhia, Ukraine, postal code 69017 (dileo@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2723-4937>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.spec.5>

To cite this article: Leoshchenko, D., (2022). Intehratsiini protsesy v Yevropeiskomu Soiuzi: suchasnyi stan ta perspektyvy. [Integration processes in the European Union: current state and perspectives]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia “Filosofiiia” – Human Studies. Series of “Philosophy”: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Special issue*, 68–82, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.spec.5>

INTEGRATION PROCESSES IN THE EUROPEAN UNION: CURRENT STATE AND PERSPECTIVES

Summary. The purpose of the article is to analyze the course of integration processes in the European Union and determine their most likely trends. The methodological foundations of the research are the use of an analytical approach and usage the possibilities of a synergistic development concept. Scientific novelty. In the modern world supranational entities play an important role, the most successful of which was traditionally considered the European Union. But today it is impossible to deny the existence of disintegration processes that are increasingly gaining strength. The concept of "cluster reintegration" is considered as a probable optimal option for overcoming centrifugal tendencies, which we propose to define as the restarting of the integration processes of the system under the condition of its deatomization. Conclusions. The excessive heterogeneity of the European Union is not the only one, but one of the most urgent, which makes it difficult for it to function as an integral system. Since today's Europe is largely differentiated, it seems appropriate not to pan-European integration of individual states, but to create several internally homogeneous associations-clusters at the first stage. A variety of factors from geographical location to common economic and political interests can be the basis of regional integration for European countries. The development of regional integration in the form of creating clusters as internally ordered and homogeneous state associations, at first glance, may indicate an increase in Centrifugal trends. But on the other hand, reducing the number of subjects means reducing the diversity of vectors, which will certainly facilitate consistency in their further interaction and will be the first step to overcome the internal differentiation of the European Community.

Key words: *European integration, disintegration processes, regional integration, cluster reintegration, deatomization, synergetic, bifurcation point.*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми обумовлена вже самою метою проєкту, який ініціювало Міністерство освіти і науки України задля привернення більшої уваги наукової спільноти України до євроінтеграційної тематики. Хоча

заради коректності необхідно зазначити, що інтеграційні процеси в Європі не обмежуються тільки рамками Євросоюзу. Однак, враховуючи те, що під євроінтеграційним вибором Українського народу розуміється саме прагнення доєднатися до означеного Співтовариства, ми пропонуємо розглянути сучасний стан та ймовірні тенденції розвитку інтеграційних процесів саме в ЄС.

Метою статті є з'ясування можливих варіантів його подальшого розвитку та визначення найбільш ймовірних його тенденцій шляхом аналізу процесу становлення й сучасного стану Європейського Союзу.

Аналіз досліджень і публікацій. Важливість зазначеної проблеми визначає підвищену увагу до неї, певним чином ускладнюючи детальний огляд джерел, що стосуються її розв'язання, оскільки теми міжнародної інтеграції загалом та євроінтеграції зокрема традиційно вважаються одним з основних трендів світового розвитку, чим обумовлена велика кількість публікацій, присвячених ним. Можна тільки переконливо констатувати у загальному вигляді, що зазначена тематика отримала широке відображення в працях багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Розмаїття підходів при цьому характеризується не просто несхожістю, а часто їхньою діаметральною протилежністю.

Для вітчизняних публікацій характерною є здебільшого оптимістична оцінка перспектив євроінтеграційних процесів, що зумовлено традиційними очікуваннями від них позитивних результатів саме для України. Це тим більше зрозуміло, що в червні 2022 р. за рішенням керівництва ЄС нашій державі було надано статус кандидата у члени Європейського Союзу, що дає українським дослідникам (наприклад, І. Січень) вагомі підстави вважати, що ця визначальна подія має «символічне значення як свідчення визнання нашої держави частиною Західного світу» (Січень, 2022).

М. Назаров стверджує, що ключовим суб'єктам ЄС вдалося загасити деструктивні рухи, досить оперативно та ефективно відреагувавши на найбільш критичні виклики сучасної кризи. На його думку, Європейський Союз нині є найбільш інтегрованою формою, незважаючи на тривожні очікування щодо його

майбутнього (Назаров & Макаренко, 2018). Схожу позицію щодо наявності у Європейського співтовариства достатнього потенціалу щодо перешкод, викликаних системною кризою, займає В. Завадський. Дослідник переконаний, що подолати гальмування інтеграційних процесів можна не за рахунок екстенсивного розширення, а шляхом інтенсивної розбудови соціальної компоненти багатовимірного комплексу, яким виступає ЄС, за рахунок розвитку «людського капіталу» (Завадський, 2017).

На окрему увагу заслуговують, на наш погляд, дослідження, що стосуються природи як інтеграційних, так і дезінтеграційних процесів. Не претендуючи на всеосяжність цього огляду, хотілося б відзначити детальне викладення Ю. Футало основних передумов формування перших (Футало, 2016) і ґрунтовний аналіз головних чинників та рушійних сил дезінтеграційних процесів початку ХХІ ст., здійснений А. Філіпенком на основі застосування міждисциплінарного підходу, зокрема еволюційної методології та синергетичної концепції (Філіпенко, 2018). М. Дністрянський (2021), говорячи про зростання популярності ідей економічного націоналізму у контексті дезінтеграційних процесів, обережно застерігає, що «поглиблення глобальної економічної взаємозалежності призводить до збільшення вразливості національних економік» (с. 43).

У роботах зарубіжних дослідників, що стосуються перспектив євроінтеграції, частіше можна зустріти песимістичні оцінки, які особливо посилилися після так званого Брекзиту (Brexit). Характерною ілюстрацією такого підходу є аналітичні дослідження Ф. Чингіз (Cengiz, 2017) або С. Волта (Walt, 2020), особливо якщо взяти до уваги назву останнього – «Майбутнє Європи після Brexit виглядає жахливим».

Основний матеріал. Ставлячи за мету аналіз процесу становлення Європейського Союзу, автор, безумовно, не мав на увазі детальне викладення історії його створення. Перш за все нас будуть цікавити причини виникнення цього інтеграційного феномена саме в тому вигляді, як вони були офіційно сформульовані у значенні мети. Ще з часів Європейського об'єднання вугілля і сталі європейська інтеграція була орієнтована на вирішення суто економічних завдань, які отримували відображення в установчих договорах. Наприклад, «Договір про заснування

Європейської Спільноти» (Римський договір 1957 р.) у статті 2 проголошує таке:

завданням Спільноти є <...> поширювати в межах усієї Спільноти гармонійний, збалансований і стабільний розвиток економічної діяльності, високий рівень зайнятості й соціального захисту, рівність жінок і чоловіків, стабільне та безінфляційне зростання, високий рівень конкурентоспроможності й конвергенції економічних показників, високий рівень захисту й поліпшення стану довкілля, підвищення рівня та якості життя, економічну й соціальну згуртованість та солідарність держав-членів (Договір про заснування, 2005).

Іноді до цілей ЄС неправомірно відносять скасування між державами-членами митних зборів; встановлення спільного митного тарифу; усунення перешкод для вільного руху осіб, послуг, капіталів та інші напрями діяльності щодо забезпечення реалізації поставлених цілей. Річ у тім, що коли програма є неправильною, то навіть за умови реалізації її складових частин досягнення поставленої мети є нездійсненим.

Тривалий час вимоги щодо стабільного економічного розвитку та безінфляційного зростання переконливо виконувались, що забезпечувало (і продовжує забезпечувати) Європейському Союзу привабливий імідж. Однак цього не можна впевнено стверджувати щодо останніх 10 чи навіть 15 років. Безумовно, на це є вагомі причини, серед яких не можна не відзначити світову економічну кризу, що розпочалася 2008 р. Повністю не оговтавшись від Великої рецесії, яка все більше набуває обрисів системної, світова економіка зіткнулася з викликами коронавірусної пандемії, що змінилася загостренням сучасної міжнародної політичної ситуації.

Однак, визнаючи об'єктивний характер зазначених негативних чинників, ми не можемо ігнорувати того, що Європейське співтовариство недостатньо переконливо реагує на суттєве погіршення економічних показників.

За даними Eurostat, річний рівень інфляції в Єврозоні досяг у липні 2022 р. нового рекордно високого рівня 8,9% порівняно з 8,6% в червні та 2,2% роком раніше (Euro Area, 2022). При цьому головним компонентом європейської інфляції є енергоносії з причини загальновідомої залежності провідних економік

Європи від зовнішніх поставок енергоносіїв. Ризики зниження постачання російського газу на тлі війни в Україні провокують збільшення витрат виробництва і, як наслідок, зростання цін на продукти та послуги, що спричиняє падіння споживчого попиту. Саме паливні проблеми ЄС є причиною невтішних висновків МВФ, який прогнозує уповільнення зростання ВВП Євросони на 2023 р. до 1,2% порівняно з 2,6% у 2022 р. (Харламов, 2022).

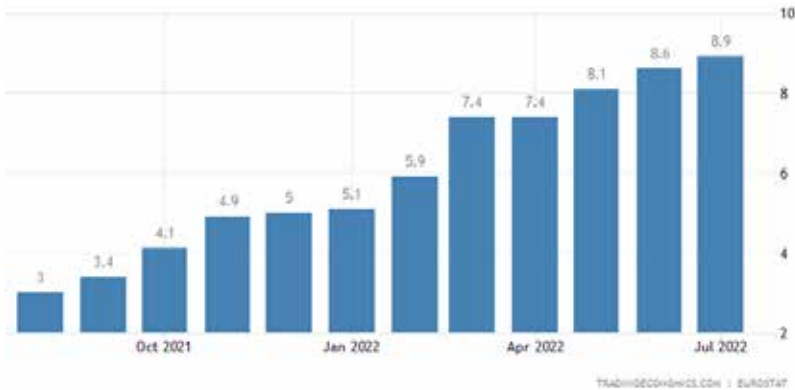

Рис. 1. Розвиток інфляційних процесів 2022 р. в Євросоні порівняно з 2021 р. (Euro Area, 2022)

Безумовно, не можна заперечувати успіхів, які було досягнуто Європейським співтовариством в питаннях сприяння миру, захисту загальнолюдських цінностей, боротьби з долею і дискримінацією, сприяння соціальній справедливості та соціального захисту, рівності жінок і чоловіків, захисту довкілля тощо. Однак так чи інакше ці досягнення будуть тимчасовими без забезпечення стабільного економічного розвитку.

Економічні негаразди не могли не загострити соціальні проблеми, що, зокрема, позначилось на міграційній політиці. Пріоритет економічної інтеграції невблаганно вимагав спрощення процедури міграції, без якої така інтеграція була б просто неможливою.

Сьогодні тема міграції і надання притулку біженцям вже традиційно є предметом палких дискусій у ЄС і виглядає дещо

парадоксально. З одного боку, мігранти збільшують можливості ринку праці європейських держав: це було справедливо і кілька десятиліть тому, коли явище масової трудової міграції було відносно новим, і сьогодні, коли ціла низка країн Європи потребує нових стимулів свого економічного розвитку. З іншого боку, проблема зайнятості посилюється зростанням пропозиції робочих рук. Крім того, додатковим навантаженням на бюджети держав Євросоюзу вже давно стали соціальні допомоги, що виплачуються як трудовим мігрантам, так і біженцям. У політичному аспекті інтенсивні міграційні потоки стають викликом для європейської стабільності.

В преамбулі вже згадуваного Римського договору серед іншого зазначається, що Високі Договірні Сторони задля зміцнення єдності своїх економік та забезпечення їхнього гармонійного розвитку будуть прагнути до зменшення наявних відмінностей між різними регіонами та подолання відсталості регіонів, що перебувають у найменш сприятливих умовах (Договір про заснування, 2005), тобто йдеться про соціально-економічне «вирівнювання» країн-членів ЄС, оскільки глибока внутрішня диференціація, яка є ключовою проблема Євросоюзу, пов'язана не тільки з рівнем розвитку економіки, але й з культурним фактором. Носії хоч і близьких, але різних культур по-різному реагують на одні й ті ж самі управлінські механізми, що ускладнює їх уніфікацію.

У 1997 р., тобто через 40 років після Римського договору, Збігнев Бжезінський, один з найвпливовіших геостратегів США, в одній із найвідоміших своїх праць «Велика шахівниця – панування Америки і її геостратегічні імперативи» констатував таке: «Однак проблемою є те, що справді європейська «Європа» як така не існує. Це мрія, концепція і мета, але все ще не дійсність» (Бжезінський, 2000, с. 59).

Можливо, щось змінилось на сьогодні? Однак на саміті ЄС, що відбувся у лютому 2017 р., тодішній канцлер ФРН Ангела Меркель зазначила, що у співтоваристві існують різні швидкості, а також не всі неодмінно будуть брати участь у тих чи інших інтеграційних кроках. Таким чином, було чітко сформульовано відмову від принципу «європейської солідарності» та диференційований підхід до різних країн-членів Євросоюзу як єдиний

спосіб подолання системної кризи. Це не тільки проблема так званого членства другого сорту або нерівноправного партнерства. Зрештою, практична реалізація такого сценарію означає, що економічна інтеграція стає половинчатою, а її сутність виявляється підірваною. Якщо зважити на те, що одним із питань саміту були перспективи ЄС після майбутнього виходу з нього Великобританії, то зрозуміло, чому згадка концепції «двошвидкісного Євросоюзу» пов'язується з Brexit, тому не дивно, що Ф. Чингіз вважає Brexit історичною подією, яка продемонструвала нездатність ЄС забезпечити створення «спільного ментального процесу для громадян, соціального порядку, єдності культурних уявлень та Європейського демосу» (Cengiz, 2017, с. 569). На її думку, Brexit означає, що захист національного суверенітету значно перевищує рівень легітимності наднаціонального (supranational) проєкту Союзу (Cengiz, 2017, с. 569).

Проте М. Назаров та О. Макаренко (2018) вважають, що «вихід Великої Британії насправді не став трагедією для ЄС, а радше навіть позитивом» (Назаров & Макаренко, 2018, с. 60). Ключові країни Євросоюзу знайшли оптимальну, на думку дослідників, відповідь на загрозу дезінтеграції:

Зламати спротив подальшій інтеграції, який чинять кілька східноєвропейських країн, вони вирішили в типовий для себе спосіб – ввічливо, без тиску, без погроз вигнати з ЄС тих, хто буде гальмувати таку інтеграцію. Замість того західні країни створили певний клуб «найбільш інтегрованих держав», які будуть відігравати більш значну роль, ніж усі інші (Назаров & Макаренко, 2018, с. 60).

Сама по собі наявність дезінтеграційних процесів не є чимось неприпустимим. Навпаки, суперечлива єдність протилежних тенденцій, доцентрових та відцентрових, є, згідно з діалектичною традицією, одним із рушіїв розвитку, в цьому разі Європейського співтовариства.

Відповідно до синергетичної концепції розвитку, наростання процесів хаотизації та диференціації системи свідчить про визрівання нового порядку. Для здатної до самоорганізації складної системи, що динамічно розвивається, такий стан є характерним, коли вона перебуває поблизу точок біфуркації (нерівноваги), а її подальший розвиток з рівною ймовірністю може протікати

в декількох напрямках. Визначити ймовірність подальшого розвитку практично неможливо, оскільки система має тенденцію переходити на режим індивідуальної поведінки, що різко підвищує роль випадковості. Сьогодні не підлягає сумніву доцільність застосування синергетичного підходу як до вивчення суспільних процесів загалом, так і до пояснення особливостей європейської інтеграції зокрема (Завадський, 2017; Філіпенко, 2018).

В. Завадський (2017) вважає, що швидкі темпи європейської інтеграції у другій половині ХХ ст. забезпечувались за рахунок екстенсивного розширення та поглиблення міждержавного співробітництва. Однак екстенсивний розвиток має свої межі, і зараз настав період, коли ЄС з об'єктивних причин просто не має куди розширюватись, а країни, які є потенційними кандидатами на вступ, не відповідають критеріям членства. Значною мірою така ситуація є наслідком надмірно високих темпів територіального розширення.

Починаючи з другої половині 10-х рр. ХХІ ст. ситуація для Європейського співтовариства є настільки складною, що дехто починає сумніватися в його життєздатності. Наведені приклади загострення ключових проблем сприяють зростанню тривожних очікувань щодо майбутнього Союзу. На нашу думку, сучасний стан із симптомами системної кризи є для Європи такою «точкою біфуркації», після подолання якої все знову підпорядковується принципу причинності. Проте діапазон варіантів подолання пікової точки є дуже широким: від виходу на якісно новий більш досконалий ступінь самоорганізації до занепаду й повного припинення існування. Хоча останнє навряд чи загрожуватиме Європейському Союзу.

На думку А. Філіпенка (2018), який розглядає Brexit як реструктуризацію суб'єктної структури системи, найбільш ймовірною її перспективою за наявності факторів дезинтеграції є «здатність компенсації втраченого потенціалу за рахунок залучення нової енергії в широкому значенні та нових ресурсів» (Філіпенко, 2018, с. 576). Згаданий автор переконаний, що у такий спосіб відбувається як філогенетична трансформація інтеграційної системи через адаптацію у вигляді максимізації функції корисності за одночасної мінімізації функцій витрат, так і певна онтогенетична трансформація і самого суб'єкта, і решти членів об'єднання (Філіпенко, 2018).

На жаль, зазначена перспектива адаптивної еволюції системи окреслюється у найбільш загальному вигляді, без достатньої конкретизації, тож спробуємо конкретизувати її, виходячи з визнання того факту, що одним із суттєвих чинників дезінтеграції ЄС є його глибока внутрішня неоднорідність: «Європа сьогодні залишається зібранням суверенних держав, інтереси яких часто розходяться» (Walt, 2020). На нашу думку, оптимальним варіантом подолання цієї проблеми може бути регіональна інтеграція на початковому етапі. Оскільки сьогоднішня Європа значною мірою є диференційованою, то доцільною видається не загальноєвропейська інтеграція окремих держав, а створення на першому етапі декількох внутрішньо однорідних (у певному сенсі) об'єднань-кластерів. Основою такої регіональної інтеграції для європейських країн можуть бути найрізноманітніші чинники: від географічного розташування до спільності політичних та економічних інтересів.

Логічно припустити, що подальше налагодження взаємодії між відносно невеликою кількістю суб'єктів-кластерів буде менш проблематичним, ніж узгодження атомізованої різновекторності окремих численних держав. На користь цього припущення свідчать факти, що вже мали місце в історії європейської інтеграції. Достатньо згадати такі регіональні об'єднання, як ЄАВТ (Європейська асоціація вільної торгівлі), що була заснована за ініціативою Великої Британії як альтернатива ЄЕС, та «Вишеградська четвірка» або її наступниця ЦЄАВТ (СЕРТА) (Центральноєвропейська асоціація вільної торгівлі). До речі, активну роль у створенні подібних об'єднань бере останнім часом Україна, прикладами чого можуть бути «Люблінський трикутник» (Литва, Польща, Україна, – 2020) чи альянс України, Великої Британії та Польщі (лютий 2022 р.).

Висновки. Наддержавні утворення відіграють важливу роль у сучасному світі, значною мірою визначаючи рівень розвитку не тільки держав, що входять до їх складу, але й цілих регіонів, на які поширюється вплив інтеграційних процесів. Європейський Союз від початку свого утворення традиційно виступає одним із найпотужніших центрів інтеграції і протягом більш ніж півстоліття вважався найуспішнішим проектом. Особливо це стосується кінця ХХ – початку ХХІ ст., коли найбільш масштабне розширення ЄС відбувалось на тлі руйнації біполярної

системи та дезінтеграції Радянського Союзу, що вже практично завершилися. Однак наприкінці першого десятиліття ХХІ ст. інтенсивність інтеграційних процесів, що були основним імперативом розвитку Євросоюзу, поступово знижується. З іншого боку, невдалі референдуми стосовно Конституції ЄС, протистояння «старої» та «нової» Європи, зрештою, Brexit наочно свідчили про посилення дезінтеграційних процесів, що разом з тими проблемами, які розглядалися вище, не додає оптимізму щодо майбутнього Співтовариства.

Вочевидь, сучасний стан є для ЄС «точкою біфуркації», ступінь ймовірності виходу з якої визначається, на нашу думку, значущістю проблеми, що потребує свого першочергового вирішення. Такою проблемою, безсумнівно, є наявність дезінтеграційних процесів, які дедалі набирають силу. Не єдиним, але одним із найсуттєвіших чинників, що зумовлюють зазначену проблему, є надмірна неоднорідність Євросоюзу, яка ускладнює його функціонування як цілісної системи. Нагальна необхідність подолання зазначених негараздів вимагає пошуку нових шляхів задля переходу на новий рівень самоорганізації. Оптимальним варіантом, на нашу думку, може бути «кластерна реінтеграція», яку ми пропонуємо визначити як відновлення інтеграційних процесів системи за умови її деатомізації. Деатомізацію ж системи треба розуміти як підвищення її впорядкованості шляхом зниження розрізненості її численних відокремлених складових частин.

Розвиток у Європі регіональної інтеграції у вигляді створення кластерів як внутрішньо упорядкованих та однорідних державних об'єднань, на перший погляд, може свідчити про посилення відцентрових тенденцій. З іншого боку, зменшення кількості суб'єктів означає зниження різновекторності, що неодмінно полегшить узгодженість їх подальшої взаємодії і стане першим кроком для подолання внутрішньої диференціації Європейської співдружності.

Перспективами подальших досліджень може бути моніторинг перебігу регіональних інтеграційних процесів у Європі з акцентуванням уваги на тих чинниках, що можуть виступати її передумовами, таких як географічне положення, етнічно-культурна близькість та спільне історичне минуле, економічні зв'язки, зовнішньополітична орієнтація.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бжезінський З. Велика шахівниця – панування Америки і її геостратегічні імперативи. Львів ; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 236 с.
2. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства. Консолідована версія станом на 1 січня 2005 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text.
3. Дністрянський М. Загострення геополітичних взаємин у період постмодерну та становище України : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 154 с.
4. Завадський В. Політичний імператив перетворень в ЄС крізь призму концепції «Третього шляху». *Політичне життя*. 2017. № 4. С. 103–107. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/download/4949/4982>.
5. Сичень І. Україна – кандидат у члени ЄС. *Борисфен Інтел*. 2022. 24 червня. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/ukraine-kandidat-u-chleni-yes>.
6. Назаров М., Макаренко О. Сучасний стан інтеграційних процесів у світі. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 18. С. 57–66. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/9.pdf.
7. Філіпенко А. Міжнародні дезінтеграційні процеси: міждисциплінарний аналіз. *Європейські інтеграційні процеси у XXI столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ, 26–27 березня 2018 р.). Київ : Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції, 2018. С. 572–582. URL: <https://aprei.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/Збірник-наукових-статей-учасників-міжнародної-конференції-у-м.-Київ-26-27-березня.pdf>.
8. Футало Ю. Дефініція інтеграції як чинника розвитку національної економіки. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*. 2016. Вип. 1. С. 76–80. URL: <https://economics-msu.com.ua/uk/article/definitiya-integratsiyi-yak-chinnika-rozvitku-natsionalnoyi-ekonomiki>.
9. Харламов П. На краю бездонної прірви: чому світ увійшов у глибоку кризу. *Mind Club Ejournal*. 2022. 16 серпня. URL: <https://mind.ua/publications/20245722-na-krayu-bezdonnoyi-prirvi-chomu-svit-uvijshov-u-gliboku-krizu>.
10. Cengiz I. European Constitutionalism and its Future after Brexit. *Inonu University Law Review*. 2017. Vol. 8. No. 2. P. 551–571. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/395045>.
11. Euro Area Inflation Rate – July 2022 Data. *Trading Economics*. 2022. July. URL: <https://tradingeconomics.com/euro-area/inflation-cpi>.
12. Walt S. Europe's Post-Brexit Future is Looking Scary. *Foreign Policy*. 2020. February 6. URL: <https://foreignpolicy.com/2020/02/06/europes-post-brexit-future-is-looking-scary>.

REFERENCES

1. Brzezinski Z. (2000) Velyka shakhivnytsia – panuvannia Ameryky i yii heostrategichni imperatyvy [The Great Chessboard – American Primacy and Its Geostrategic Imperatives]. Lviv – Ivano-Frankivsk : Lileia-NV [in Ukrainian].
2. Dohovir pro zasnuvannia Yevropeiskoi Spilnoty (Dohovir pro zasnuvannia Yevropeiskoho ekonomichnoho spivtovarystva. Konsolidovana versia stanom na 1 sichnia 2005 roku) [Treaty establishing the European Community (Treaty Establishing the European Economic Community, Consolidated version as at 1 January 2005)], from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text [in Ukrainian].
3. Dnistrianskyi M. (2021) Zahostrennia heopolitychnykh vzaiemyn u period postmodernu ta stanovyshe Ukrainy: monohrafiia [Aggravation of geopolitical relations in the postmodern period and the situation of Ukraine : monograph]. Lviv : LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
4. Zavadskyi V. (2017) Politychnyi imperativ peretvoren v YeS kriz pryzmu kontseptsii “Tretoho shliakhu” [Political imperative of transformation in the EU through the prism of the “Third Way” concept]. *Politychne zhyttia*. (pp. 103–107), from <https://jpl.donnu.edu.ua/article/download/4949/4982> [in Ukrainian].
5. Sichen I. (2022) Ukraina – kandydat u chleny YeS [Ukraine is a candidate for EU membership]. *Borysfen Intel*. (24 chervnia), from <https://bintel.org.ua/analytics/ukraina-kandidat-u-chleni-yes> [in Ukrainian].
6. Nazarov M., Makarenko O. (2018) Suchasnyi stan intehtratsiinykh protsesiv u sviti [Modern state of integration processes in the world]. *Ekonomika ta suspilstvo. Mukachivskiy derzhavnyi universytet*. (Vypusk 18), (pp. 57–66), from https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/9.pdf [in Ukrainian].
7. Filipenko A. (2018) Mizhnarodni dezintehtratsiini protsesy: mizhdystyplinaryni analiz [International disintegration processes: an interdisciplinary analysis]. *Yevropeiski intehtratsiini protsesy u XXI stolitti: kliuchovi tendentsii, osnovni vyklyky ta novi mozhlyvosti*. Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, (m. Kyiv, 26–27 bereznia 2018 r.). Kyiv: Ukrainaska Asotsiatsiia Vykkladachiv i Doslidnykiv Yevropeiskoi Intehtratsii, (pp. 572–582), from <https://aprei.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/Збірник-наукових-статей-учасників-міжнародної-конференції-у-м.-Київ-26-27-березня.pdf> [in Ukrainian].
8. Futalo Yu. (2016) Definitsiia intehtratsii yak chynnyka rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Definition of integration as a factor in the development of the national economy]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Ser.: Ekonomika*. (Vyp. 1), (pp. 76–80), from <https://economics-msu.com.ua/uk/article/definitsiya-integratsiyi-yak-chinnika-rozvitku-natsionalnoyi-ekonomiki> [in Ukrainian].
9. Kharlamov P. (2022) Na kraiu bezdonnoi prirvy: chomu svit uviishov u hlyboku kryzu [On the edge of a bottomless abyss: why the world has

entered a deep crisis]. *Mind Club Ejournal*. (16 serpnia), from <https://mind.ua/publications/20245722-na-krayu-bezdonnoyi-prirvi-chomu-svit-uvijshov-u-gliboku-krizu> [in Ukrainian].

10. Cengiz I. (2017) European Constitutionalism and its Future after Brexit. *Inonu University Law Review*. (Vol. 8. No. 2), (pp. 551–571), from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/395045>.

11. Euro Area Inflation Rate – July 2022 Data. *Trading Economics*, from <https://tradingeconomics.com/euro-area/inflation-cpi>.

12. Walt S. (2020) Europe's Post-Brexit Future is Looking Scary. *Foreign Policy*. (February 6), from <https://foreignpolicy.com/2020/02/06/europes-post-brexit-future-is-looking-scary>.